

SPRÅKETS ESTETIKK av Mari Aarre. 2004

Surrealisten René Magritte er kjent for å utforske forholdet mellom språk og bilde, mellom tegn og det betegne. I det velkjente verket Dette er ikke en pipe (Bildenes forræderi) fra 1929, presenteres vi for en realistisk malerisk fremstilling av en pipe, mens bildets tittel – skrevet i sirlig håndskrift under pipen – sier at dette nettopp ikke er en pipe. Verket benekter slik relasjonen mellom tegnet og det betegne.

I 1966 presenterte den amerikanske konseptkunstneren Joseph Kosuth sitt verk One and Three Chairs. Verket består av tre manifestasjoner av entiteten «stol»: en virkelig stol, den samme stolen gjengitt på et fotografi, samt teksten av den leksikalske definisjon av «stol». Tre fremstillingsformer som viser til det samme, men som har ulike abstraksjonsplan.

Semiotiske floker

Det er nesten umulig å nevne disse kunstnerne uten å nevne semiotikken. Semiotikken – tegnlæren – er en snart hundre år gammel vitenskap. Denne ble skapt i en forestilling om at det er mulig å definere og avgrense et tegns betydning. Men desto eldre semiotikken blir, desto vanskeligere synes avklaringen å være. Postmodernismen og dekonstruksjonen har umuliggjort alle skråsikre semiotiske analyser – både tegnene og det de betegner er variabelt og usikkert, noe verkene til Magritte og Kosuth viser. Begge leker de med språkets semiotiske mønster: Magritte påpeker at forholdet mellom tegnet og det betegne er uklart, og Kosuth legger til at ethvert begrep og enhver forestilling har et uendelig antall representasjonsformer. Ingen av fremstillingene er mer virkelige, de er alle ulike representasjoner, tegn som viser til noe annet.

Det er den samme tegnproblematikken vi møter i Randi Stands arbeider. Men hos henne har forholdet mellom tegn og det betegne, mellom begrep og representasjonsformer, brutt sammen. For siden hun ble uteksaminert fra Statens høgskole for kunsthåndverk og design i Bergen i 1992, har hun på ulike måter og gjennom ulike materialer, utforsket og dissekert forskjellige språkformer. Men Randi Strand diskuterer ikke tegnrelasjonene – hun tilbyr en ny innfallsvinkel til problemkomplekset ved å dvele ved språkernes visuelle karakter. Altså hvordan språkene ser ut. Hun utforsker språkernes estetikk. Randi Strand isolerer dermed tegnet fra det betegne – hennes kunst handler forsøksvis bare om tegnet.

Språklige paradokser

Randi Strand har gjennom hele sitt kunstneriske virke arbeidet med artist's books. Dette er en kunstform der boken fremstår som et selvstendig kunstnerisk uttrykk. Slike bøker er ikke bare formidlere av tekst eller bilder, men betraktes gjerne som et totalt opplevelsesfelt. Artist's books har en eksperimentell forbindelse til bokformen, og Randi Strand har utforsket boken både med hensyn til dens form og forløp, og har arbeidet med tekst så vel som abstrakte former og andre visuelle elementer.

I 1994 ga hun ut boken *Ordakt* i samarbeid med forfatter Ivar Orvedal. Boken er satt sammen av sorte, hvite og transparente ark. På hver transparente side er trykket ett ord, ellers ingenting. Hvert ord fremstår umiddelbart som kjent, men med nærmere lesning finner man dissonanser. For boken rommer omskrivninger av kjente ord. Omskrivninger som endrer ordets innhold, og gir det andre eller motsatte betydninger som "virkelighet", "estetisk" og "obskjønnt". *Ordakt* fremstår som en ordlek som tar utgangspunkt i skriftspråkets visuelle karakter. En tekst leses jo ikke bokstav for bokstav, men ord for ord. Vi gjenkjenner et ord på dets visuelle fremtoning. I typografien kalles gjerne et ords utseende for "ordbilde". Ved å lage bokstavfeil eller konstruere nye ordstillinger, dannes nye, hittil ukjente ordbilder. Så er jo også bokens tittel satt sammen av begrepene ord og akt – der sistnevnte betyr handling, men også bilde. *Ordakt* kommuniserer altså visualiteten i språket, heller enn språket selv.

Fortellingens visualitet

I *Tekst-Tur* (2000) samarbeidet Randi Strand med tekstforfatter Hilde Bøyum. Prosjektet besto av en litterær utfordring, plassert i en eksisterende turløype på Vidden i Bergen. I løypen var det satt ut små treskilt med enkeltbokstaver. Ettersom man gikk, ble man presentert for én og én bokstav. Samlet utgjorde bokstavene den poetiske teksten; "P A S S E R E R V I D Å P E N J O R D O M S L U T T E T A V L A N G S O M M E V I N G E S L A G F R A H I M M E L H V E L V I N G E N". Også her leker Randi Strand med ordbildene, ordbilder man som turvandreren aldri får se i sin helhet. Nye bokstaver etablerer stadig nye ord, og ordbildene endrer seg underveis. Å samle bokstavene blir som å bla i en tenkt bok. Teksten gir turen en poetisk dimensjon, men tekstens budskap blir sideordnet dens presentasjonsform. Verket understreker – og leker – med lesningen som visuell handling.

I videoen *Tegn-språk-dikt* (1999) tar Randi Strand utgangspunkt i døvespråkets visualitet. Verket presenterer oss for ni ulike språktegn. En skjerm er inndelt i ni felter, slik at de enkelte tegn er isolert fra hverandre. Bare hendene er synlige, mot en mørk bakgrunn. I det tradisjonelle døvespråket er momenter som ansiktsuttrykk og blikk også en vesentlig del av språket. Og siden mange ord har samme tegn, vil et tegns betydning være avhengig av sammenhengen det inngår i. Tegnene slik de fremstilles på videoen er dermed ikke fullstendige tegn. De mangler referanser og forvirrer dermed kommunikasjonen. Samtidig åpner dette for en symbolsk lesning av tegnene, som gjør dem kommunikative på et annet plan: De blir tegn på tale, heller enn tale med tegn. Som i *Ordakt* forstyrres tegnrelasjonen, og som i *Tekst-Tur* problematiseres språklig tilegnelse. Igjen ser vi at språkets kommunikative aspekt problematiseres og utfordres; gjennom språktegnet isolasjon og visuell fokusering.

Polyfoniske språkbilder

Til nå har Randi Strand konsentrert seg om de visuelle språk, språk som tar utgangspunkt i blikkets dekodning av budskap. Men i hennes siste prosjekt, Memoria-serien, er det punktskriften, de blindes skriftsystem, som skaper den semiotiske floken. Blindeskriften som er en taktil språkform, er her presentert som et mønster på overflaten av fotografier. "Memoria" betyr minne, og fotografiene viser bilder fra ulike steder, ulike stemninger. Men bildene ser ikke ut til å vise memorable øyeblikk: Bildene er ofte uklare, utsnittene vilkårlige, og situasjoner og stemninger virker derfor verken spesielle eller videre interessante. Over bildene – i tydelige linjer eller mer vilkårlig plassert – gjennomhuller altså punktskriften fotografiene. Bildene er altså dobbelkodede. En kan forestille seg at bildenes historier viderefortelles gjennom dette taktile språket; at punktskriften avklarer bildenes minneverdige innhold. Men bildene henvender seg bare til én språkgruppe – de seende. For måten punktskriften er presentert på, og gallerirommet bildene er presentert i, antyder ingen taktil tilnærning. Verkene er bilder av språk, og samtidig utilgjengelige språkbilder. Bildene skjuler sitt budskap, og gjør kommunikasjon om til dekorasjon. Et språk dekorerer et annet. Igjen leker Randi Strand med ordbildene. Hun kompliserer dem, tar dem fra hverandre og setter dem sammen på nye måter. Hun oppfordrer oss til å ignorere tegnenes betydning, og leder vår oppmerksomhet mot tegnet selv, altså mot språkets visualitet – som form, som bevegelse, som bilder. Slik tømmes tegnene for sin opprinnelige mening. Men tegnene blir likevel ikke meningsløse.

Alle språk har en form, og enhver form vil uavvendelig bli fortolket – intellektuelt eller emosjonelt, bevisst eller intuitivt. Det Randi Strand gjør er å oppløse den vanestyrte forståelsen av språket. Hun lar oss gjenoppdage språket, men nå som uttrykk for seg selv, heller enn noe avgrenset og konvensjonelt. Ved en isolering av språktegnene trer denne dimensjonen tydeligere frem, og språkene får dermed en annen mening – en visuell mening. En visualitet som er en del av språket, men som ikke kan formidles med språket. En visualitet som gjør oss oppmerksomme på språkets begrensninger og kunstens potensiale. For kunsten taler gjennom andre premisser enn de tradisjonelle regelbundne språk, kunsten sier noe som bare kan sies gjennom kunsten.

I sine arbeider oppløser Randi Strand relasjonen mellom tegn og det betegnede, og oppfordrer oss til total fokus på tegnets visualitet. Slik sett bringer ikke Randi Strands kunst noe budskap, hennes kunst er budskapet. Et budskap som problematiserer kommunikasjonen – men som taler til alle.

Mari Aarre